30 AUG. 1941

60e JAARGANG Afl. 5 SEPTEMBER—OCTOBER 1940

Rijksuniversiteit Bibliotheek

DE MAASGOUW

LIMBURGS TIJDSCHRIFT VOOR GESCHIEDENIS, TAAL EN KUNST

Onder Redactie van:
Louis Baron de CRASSIER,
Prof. Mr. B. HERMESDORF, Dr. J. TESSER S.J.
en Dr. A. KESSEN, Redactiesecretaris,
Stadsarchief en Bibliotheek
MAASTRICHT (Tel. 5741—5742).
De nadruk van artikels buiten toestemming der schrijvers is verboden.

PRIJS PER JAARGANG:
Voor de leden GRATIS. - Voor NIET-leden: in Nederland 3.50 Gld. Voor 't Buitenland 4.— Gld.
Giro-nr. van het Genootschap: 167280.
Drukkerij en Uitgeverij
FA. BOOSTEN & STOLS
O. L. Vrouwe Plein 23, Maastricht.

UITGAVEN VAN LIMBURGS GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP, MAASTRICHT: DE MAASGOUW EN HET JAARBOEK: PUBLICATIONS DE LA SOCIÉTÉ HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE DANS LE LIMBOURG.

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN.

Nieuwe Leden.

M. J. F. Arts, Rector, Helden-Koningslust.
Leon van Aubel, Spoorweglaan 12, Maastricht.
C. Bernegau, Pastoor, Munstergeleen.
W. Bervoets, Professor Missiehuis St. Jozef, Helden.
J. W. J. Bohnen, Leeraar, Rolduc.
Jan Bongaerts, Molenweg 1, Roermond.
Dr. Tine Broekema, Keizer Karelplein 10, Maastricht.
Mr. L. Bronsgeest, Oliemolenstraat 15, Heerlen.
P. G. F. Castermans, Leeraar, Rolduc.
J. B. F. Cloquet, Stationstraat 26, Weert.
W. H. Crijns, Hoofd der School, Helden.
Drs. J. W. L. Damen, Leeraar, Rolduc.
W. F. H. Douven, Weert.
Dr. O. A. Driessen, Tempsplein, Heerlen.
Dr. E. Duysens, Honigmanstraat 59, Heerlen.
W. H. J. Franck, Directeur Bisschoppelijk College, Weert.
A. Franssen, Kapelaan, Houtstraat 26, Pey (L.)
G. H. J. Gerards, Pastoor, Oirlo (Gem. Venray).
Drs. P. H. J. M. Geurts, Leeraar, Rolduc.
W. Geurts-Laumans, Horst.
P. F. J. H. Goossens, Pastoor, Helden-Grashoek.
Dr. G. J. A. Grond, Zandweg 4, Heerlen.
M. P. H. de Haan, Maasstraat 14, Weert.
A. M. J. J. van Haeff, Pastoor, Mook.
Drs. H. ter Haar, Conrector St. Thomas-College, Hoogeweg, Venlo.
A. E. Hermans, Zandstraat 2, Gennep.
J. A. H. Heydendael, Tandarts, Hertogsingel 57, Maastricht.
Mr. H. Hobus, Walramstraat 49, Sittard.
Dr. H. Hoek, Sint Jozefziekenhuis, Heerlen.
G. H. J. Houben, Professor Bisschoppelijk College, Weert.
P. H. E. Hupperetz, Apotheker, Weert.
J. Huyben, Helden-Panningen.
Mr. F. I. J. Janssen, Stationstraat 12, Maastricht.
J. A. E. J. Janssen, Leeraar, Rolduc.
Jacq. Janssen, Klaasstraat 28, Venlo.
H. C. Jaspers, Pastoor-Deken, Helden.
Max Joosten, Markt 23, Helden-Panningen.
M. P. M. van Kalmthout, Heyenscheweg, Gennep.
Dr. H. J. J. Kreyen, Niersprinkerstraat 25, Kerkrade.
Mevr. B. Le Lorrain-Kusters, A 28a, Sevenum (L.).
J. P. J. Mathijsen, Weert.
Lamb. Meertens, Kapelaan, Gronsveld.
J. Mulkens, Kapelaan, Oude Markt, Sittard.
J. Ch. J. Nabben, Professor Bisschoppelijk College, Weert.
Mr. J. D. Onland, Willemstraat 49, Heerlen.
R.K. Openbare Leeszaal en Bibliotheek, Sittard.
Mej. A. M. Pieters, Keizer Karelplein 10, Maastricht.
Mr. P. M. F. Rieter, Notaris, Steegstraat 1, Roermond.
P. Rohling, Steegstraat 9, Roermond.
Dr. F. Scheepers, Akerstraat 112, Heerlen.
J. H. Schreijen, Leeraar, Rolduc.
A. H. J. Smeets, Helden-Panningen.
G. M. J. van Soest, Helden-Grashoek.

J. M. Souren, Deken, Weert.
J. H. J. Specken, Maasstraat 10, Weert.
Jos. Spee, Schoolstraat, Helden-Panningen.
L. Stappers, Ruysstraat 5, Helden-Panningen.
Dr. H. Stiemens, Spoorstraat ,,De Tulakker'', Gennep.
Mevr. Stiemens-Werner, ,,De Tulakker'', Gennep.
Drs. J. J. B. Titulaer, Leeraar, Rolduc.
A. Turien, Begijnengang 15, Venlo.
S. Vaessen, Oranjenassaustraat A 1, Heerlen.
M. J. H. van de Venne, Directeur Meelfabriek N.V., Weert.
L. J. A. Verberne, Helden-Panningen.
Th. P. A. van de Voort, Draalstraat 1c, Venray.
Dr. Ir. P. Wintgens, Honigmanstraat 29, Heerlen.

BIJDRAGEN.

DE KAPELANIE VAN STEIN.

Door oorlogen en plunderingen was de Kerk van Stein in het midden der 17e eeuw zoozeer verarmd, dat alle beneficies te Stein samengevoegd moesten worden, om den pastoor een passend inkomen te bezorgen. De inkomsten van het altaar van O.L. Vrouw en van Sint Cathrien verkreeg hij op 14 April 1657; die van de kapel van Sint Richardus en Sint Kilianus op 9 November 1661 1).

Uit de ons bekende gegevens is niet te besluiten, dat in de tweede helft der 17e eeuw, behalve de pastoor, nog andere geestelijken aan kerk of parochie van Stein verbonden waren. Het feit dat meermaals Minderbroeders en Dominicanen te Stein als assistenten optreden, wijst eerder op het tegendeel.

In de 18e eeuw is het anders; toch blijft het onzeker of Stein wel voortdurend een vaste kapelaan gehad heeft, voordat tegen het einde der eeuw de stichting der kapelanie tot stand kwam. Deze stichting is voor een groot deel te danken aan den volhardenden ijver van den Eerw. Heer Johannes Driessen, uit Stein geboortig, die zelf het eerst ervan geprofiteerd heeft.

De gegevens voor deze stichting ontleenen we allereerst aan het Gichtregister: 1779—1790, waarin de meeste bijdragen onder het jaar 1786 ingeschreven zijn. De stukken zijn opgemaakt voor Peter Lintjens keizerlijk notaris te Sittard, die op het Huis Ter Bruggen te Stein geregeld zitting hield. Ze werden in het register ingeschreven op last van Drossaard de Limpens en schepenen door den secretaris J. W. Kamps. Dit Gichtregister van Stein wordt bewaard in het Rijksarchief te Maastricht.

Een volgende bron voor ons is, een: Inkomstenlijst van de Kapelanie van Stein, opgemaakt door kapelaan J. Driessen en mede onderteekend door Lespinaste, agent. Ze is geschreven op last der fransche autoriteiten hoogst waarschijnlijk einde 1798, omdat de laatste vermelde rentebetaling is 2e nivôse van het jaar 7. Deze inkomstenlijst, een los blad papier, is eveneens aanwezig op het Rijksarchief te Maastricht, in een Bundel losse stukken onder Stein.

De derde bron is het Fundatieboek der Kapelanie, in bewaring bij den eersten kapelaan te Stein. Slechts een 15-tal bladzijden daarvan is beschreven. Wanneer het opgemaakt is, blijkt nergens; naar het schrift te oordeelen, is het van kapelaan Meulleners en zou het vóór 1875 ontstaan zijn.

Als vierde bron hebben wij nog een Fundatielijst, opgemaakt door den Fabrieksraad te Stein oq 17 Februari 1852 onder kapelaan Reijnen en afgeschreven door kapelaan J. L. Meulleners op 17 Juni 1873. Zij vermeldt de verplichtingen die de kapelaan heeft. Ook deze lijst bevindt zich op de kapellanie.

1. De hoofdsom is geschonken door Joannes Goossen en zijn zuster Margaretha, beiden ongehuwd. Alle documenten beginnen hiermee, al is ze in tijdsorde ook niet de eerste. Het was op 1 April 1786. Joannes Goossen lag ziek te bed en voorziende, dat hij spoedig zou sterven, verlangde hij, nog zeer helder van geest zijnde, zijn testament te maken. Het eerste punt van dat testament luidde als volgt.

,,Eerstens willen beide testeeren tot fundatie of stichting eener kapellanij alhier te Stein, in opmerking nemende, dat de Parochie groot en uitgebreid is en niet met genoegzame geestelijke voorzien zijnde, uit haar beide eigendom een juiste som van zes duizend guldens Brabantsch Maastrichter Cours; edoch uit ieders vermogen een gelijke helft, gelijk zij hiermede zulke som tot dit doel aangewezen hebben. — Hier tegen haare en, naar beider afsterven, de oudste van hare familie, het patronaatregt en respect. de benoeming tot alzulke kapellanij ten eeuwige dage zal voorbehouden of voorblijven; doch met deze bedingenis: dat diegene der familie fondatorum en, bij deszelfs afsterven, een Steiner inboorling, altijd het voorregt voor eenen uitheimsche zal hebben.'' 2)

Stein had op dat oogenblik naar schatting ongeveer

1500 inwoners 3); dus voldoende voor een kapelaansplaats. Het familielid, dat bij de testamentaire beschikking wel het allereerst bedoeld werd, was de Eerw. Heer Driessen, een achterneef(?), die de groote stuwer was van de stichting. Van al die verdere voorwaarden is van wege de a.s. revolutie al weinig terecht gekomen en waarschijnlijk hebben de stichters en hun erfgenamen slechts eenmaal van hun benoemingsrecht gebruik kunnen maken. De bepaling, dat de kapelaan een Steinder moest zijn, wordt door de meeste andere stichters eveneens opgenomen.

Punt twee behandelt de verplichtingen van den kapelaan, namelijk: 1o. op den sterfdag der stichters: een H. Mis op te dragen en Miserere en De profundis te bidden met collecta; 2o. op alle Zaterdagen een Hoogmis tot intentie van de stichters; doch deze laatste verplichting vervalt bij elke wettige verhindering en ook wanneer 's Zaterdags een andere Mis gesticht zou worden. Hij is dan niet verplicht op een anderen dag deze Mis te lezen.

In een derde punt wordt bepaald, dat de kapelaan aan Kerk en koster de onkosten van het Mislezen: licht, brood, wijn, enz. moet vergoeden. Op de vierde plaats wordt bepaald, dat de kapelaan tot zielzorg gehouden zal zijn, zoo deze stichting zoozeer vermeerderd zal worden door nieuwe stichtingen, dat de jaarlijksche rente 80 pattacons of meer zal bedragen. Deze laatste bepaling kan eenigszins vreemd lijken. Immers de rente was vier percent, zooals de Inkomstenlijst vermeldt; het kapitaal bracht dus 240 gulden op. Toch blijkt dit niet de waarde van 80 pattacons te vertetegenwoordigen. Volgens ditznlfde Steinsche Gichtregister immers was één pattacon gelijk aan vier gulden brabantsch Maastrichter koers. Volkomen terecht deden de stichters dus beroep op: „een nog andere milde fundatie", opdat de 80 pattacons bereikt konden worden 4).

Verder wordt den pastoor de hulp van den kapelaan aanbevolen; in het bijzonder zal hij aan de diensten van den kapelaan de voorkeur geven boven een vreemden assistent, wanneer er emolumenten aan verbonden zijn. De stichters benoemen vervolgens elkaar tot erfgenamen, zoodat de stichting eerst zal gaan werken na den dood van den langstlevende. Joannes Goossen nu stierf drie weken later op 21 April 1786; doch Margaretha Goossen was in 1798, toen de Inkomstenlijst opgemaakt werd, blijkbaar nog niet gestorven 5). Ten zevende worden dan, tot grootere veiligheid, de origineele rentebrieven der toekomst aan het Gerecht toevertrouwd. Tot slot wordt als achtste punt nog een beschikking getroffen omtrent de goederen, die, bij den dood van den laatst levende, na aftrek der genoemde stichting, nog over zijn; ze worden onder de overblijvende familieleden gelijkmatig verdeeld. 6).

2. Op Maandag 6 November 1786, 's middags te vier uur, werd voor denzelfden notaris Lintjens uit Sittard, ten huize van Frans van Mulken herbergier, de eerste stichting vermeerderd met een bedrag van 600 gulden en andere inkomsten. In dit bedrag werd bijgedragen: door Michaël van Mulken voor f 200; door Peter Goossen voor f 100; door Joannes Berberinus, Hendricus Clermons, gehuwd met Petronella Lemmens, Michaël en Cornelis Weijts, de laatste gehuwd met Catharina Aerts, Antonius van Mulken en Henricus Driessen, ieder voor f 50. De vijftig gulden van Antonius van Mulken vertegenwoordigden een obligatie door hem genomen op 29 Juli 1781 op den persoon van Christ van Mulken. Sommige stelden kapelaan Driessen het geld onmiddellijk ter hand; anderen namen voor de bedoelde som hypotheek op hun goederen tegen een rente van vier ten honderd. Behalve genoemde geldsom werd door Willem Janssen, weduwnaar van Sophie Cleuskens een testament getoond van 2 November 1772, krachtens welk testament een stuk land, in Diependaal gelegen, moest dienen tot vermeerdering van de stichting eener Zaterdagsche Mis. Bovendien gaf Maria Catharina Vrencken, weduwe van Conraad Creugers, een obligatie op 5 November 1786 genomen op Frans van Mulken, herbergier; deze obligatie bedroeg f 50.

Als verplichting aanvaardt kapelaan Driessen: een wekelijksche H. Mis ten eeuwigen dage in de parochiekerk; door Sophia Cleuskens was bovendien bedongen: het bidden van Onze Vader en Wees Gegroet. Nergens blijkt overigens of deze bedongen wekelijksche Mis, een verzwaring beteekent van den last door de eerste stichters den kapelaan opgelegd: n.l. de Zaterdagsmis; de stichting van Sophie Cleuskens, hier opgenomen, beoogde juist dien Zaterdagsdienst en het nieuwe bedrag was in betrekking tot het vorige te gering, om zulk een zware verplichting te rechtvaardigen; terwijl deze nieuwe stichting bovendien uitdrukkelijk vereenigd werd met de tweede. Het lijkt dus niet onwaarschijnlijk, dat de kapelaan door de verplichtingen der Zaterdagsmis voor alle stichters, ook aan deze nieuwe verplichtingen voldeed 7). In de fundatielijst wordt enkel een uitzondering gemaakt voor Michiel van Mulken en Sophie Cleuskens, die ieder afzonderlijk herdacht worden.

3. Een volgend testament, waarbij de kapelanie bedacht werd, is dat van Peter Slotmakers. Het werd gemaakt op 20 September 1781 ; 50 gulden kwamen daarbij als hypotheek op zijn huis in de Kruisstraat ; jaarlijks zouden ze twee gulden rente opbrengen te voldoen door datgene zijner kinderen, dat bij loting het huis zou erven. De Eerw. Heer Driessen, tijdelijke kapelaan, was bij dit testament tegenwoordig 8). Peter Slotmakers, weduwnaar van Catharina Smeets, stierf op 26 Februari 1782 9).

4. De voornoemde drie bijdragen tot stichting der kapelanie werden zoowel in Gichtregister als in Fundatieboek vermeld. De thans volgende kent het Fundatieboek blijkbaar niet of waren toen reeds verloren of ingelost.

Op de eerste plaats komt hier een stichting van den pastoor van Geul, Godefridus Vostermans, vroeger kapelaan te Stein, die, als uitvoerder van het testament van Pastoor Willem Strijckers (gestorven in 1757), op 7 Januari 1782 een som van 400 gulden overdroeg. Zoolang er geen kapelaan in Stein was, rendeerde het voor liefdewerken (ad causas pias). Dit kapitaal was uitgezet op goederen van Samuel Hellebrands : f 200 ; van Jacob Buskens : f 50 ; bij Marie Op den Camp : f 50 ; bij Cornelis Weijts : f 100. Het wordt enkel onder deze namen vermeld op de inkomstenlijst van 1798. Stichting Strijckers verplichtte den dienstdoende geestelijke tot niet minder dan zestien H. Missen. Elke intentie was te honoreeren met één gulden 10).

Hierop volgt Arnold Gijbels gehuwd met Marie Janssen, die op 20 Maart 1782 aan kapelaan Driessen f 250 beschikbaar stelt 11). Peter Muris schenkt op 16 Augustus 1782 honderd gulden 12) en Christaan Hellebrands eveneens 13).

Onder datum van Dinsdag 19 April 1785 getuigen, op verlangen van den Eerw. Heer Driessen, een drietal inwoners van Stein ; Johan den Camp, Michael Aerts en Matthias Muris, dat Maria Anna van Mulken, die reeds vijf jaar dood is, eerst 50 gulden voor H.H. Missen aan Pastoor Hubens gegeven had en op haar sterfbed, mede in tegenwoordigheid van Pastoor Hubens, haar goederen belastte met 50 pattacons of 200 gulden brabants Maastrichter koers 14). Uit de inkomstenlijst blijkt, dat de erven van Anna van Mulken n.l. Cornelis Weijts en Michaël Weijts den intrest hiervan nooit betaald hebben ; terwijl de kinderen van wijlen Christiaan Goossen dat wel deden.

Op 8 November 1786 schonk Christiaan Hellebrands en zijn vrouw Barbara Peters 50 pattacons 15), terwijl Jan Willem Kamps en zijn vrouw Mechtild Bergers op den zelfden dag 60 gulden beschikbaar stelden met ingang van 1 April 1787 16). Volgens de inkomstenlijst beweerde Kamps echter in 1798 van dat kapitaal niets af te weten en weigerde te betalen. Tot slot hebben we nog 30 pattacons te vermelden van Caspar Driessen, gehuwd met Maria Meijers, van Dinsdag 17 November 1786 17). Deze Caspar was een broer van kapelaan Driessen.

5. Ook het fundatieboek kent een tweetal stichtingskapitalen, die we in het Gichtregister niet terugvonden en dateeren na al de reeds genoemde. Zoo schonk Arnold Lemmens, weduwnaar van Maria Gubbels, 200 gulden Luiks voor stichting van een Zaterdagsmis of zoo die stichting niet tot stand mocht komen, wilde hij voor de rente van dat kapitaal aandeel verkrijgen in de diensten van de kapelaan in verhouding tot zijn bijdrage. De akte werd gepasseerd voor notaris Lintjens op het huis Ter Bruggen op Woensdag 14 Maart 1787 18). Tot slot beschikte ook Peter Houben en zijn vrouw Anna Catharina Janssen uit Klein Meers onder Stein op 24 December 1790, dat den tijdelijken kapelaan bij hun dood f 200 zou toekomen (brabants). De kapelaan nam de verplichting op zich om jaarlijks op Zaterdag tweemaal een gezongen Mis te doen ter eere van de Moeder Gods ; terwijl hij den koster daarvoor telkens 10 stuiver zou geven. 19).

De bovengenoemde stichtingen tesamen vormden een kapitaal, *theoretisch* ruim voldoende om een kapelanie te stichten en den kapelaan in afhankelijkheid van den pastoor den plicht tot zielszorg op te leggen. Immers de 80 pattacons of f 320 aan rente moesten door het stichtingskapitaal van bijna f 8600 en nog een stuk land ruim worden opgebracht. Of we hiermee alle stichtingen vermeld hebben is moeilijk te zeggen, wijl op de inkomstenlijst enkel vermeld worden wie in 1798 deze lasten schuldig waren en niet de eigenlijke stichters ; soms zijn dat hun erfgenamen, soms ook hun schuldenaren. De Fnndatielijst daarentegen bevat een menigte namen, die in het voorgaande geen rechtvaardiging vinden ; terwijl andere verplichtingen, die we noemden, er blijkbaar niet in opgenomen zijn. Onder de 31 personen, waarvoor de kapelaan verplichtingen heeft, behoort nog Laurens Lemmens en zijn vrouw Mechtildis Pepels ; voor hen moet hij jaarlijks zelfs 4 Missen lezen, zonder dat we weten waarvan die verplichting afkomstig is.

Bovendien bemerkten we, dat „theoretisch" dit ka-

pitaal voldeed. Praktisch is het een heel andere kwestie, zooals het inkomstenregister duidelijk laat zien. Op de eerste plaats immers waren toen, twaalf jaar na datum, alle stichtingskapitalen nog niet vrij; voorts waren sommigen weigerachtig te betalen; anderen waren ver ten achter. Het is zeer waarschijnlijk, dat onder deze omstandigheden, tijdens de fransche revolutie, heel wat kapitaal verloren ging; te meer omdat kapelaan Driessen, zeer tegen den zin der inwoners van Stein, den eed aflegde.

De Inkomstenlijst van kapelaan Driessen op last van het fransche gezag opgemaakt in 1798 vermeldt: de 6000 gulden van Jan en Margriet Goossens, nog niet vrij door den dood der laatste; f 200 ten laste van Christ Hellebrands' weduwe, intrest betaald tot 18 brumaire jaar zes (8 Novemb. 1797); 200 gld. ten laste van Michaël van Mulken, intrest voldaan tot 18 brumaire jaar vier (9 Nov. 1795); 100 gld. ten laste van Nelis Weijts, voldaan tot 12 nivôse jaar vier (2 Jan. 1796); 50 gld. ten laste van Nelis Weijts, voldaan tot 10 vendémiaire jaar vier (2 Oct. 1795); obligatie ten laste van de erven Anna van Mulken: Nelis en Michaël Weijts betaalden nooit, de kinderen Christ Goossens tot prairial jaar 5 (20 Mei 1797); 200 gld. ten laste van Herman Bours, betaald tot 26 germinal jaar 6 (15 April 1798); 100 gld. ten laste van Jacob van Mulken, betaald tot 13 ventose jaar 6 (3 Maart 1798); 200 gld. ten laste van Samuel Hellebrands, betaald tot 1 nivôse jaar 3 (21 Decemb. 1794); 50 gld. ten laste van Frans van Mulken, betaald tot 18 brumaire jaar 4 (9 Nov. 1795); 60 gld. ten laste van Jan Willem Kamps, die nergens van wil weten; 50 gld. ten laste van Martinus en Joannes Buskens, betaald tot 't jaar 1784, thans genegeerd; 100 gld. ten laste van Marie Janssen, betaald tot 2 nivôse jaar 7 (22 December 1798); 50 gld. ten laste van Joannes van de Wal, betaald tot 28 ventose jaar 2 (18 Maart 1794); 50 gld. ten laste van Christ Heijnen, betaald tot 3 pluviose jaar 4 (23 Jan. 1796); 50 gld. ten laste van Marten Vaassen' weduwe, waarvan de 2e man onwillig is tot betalen; 50 gld. ten laste van Henricus Stijnen, betaald tot 20 pluviose jaar 5 (8 Febr. 1797); 200 gld. ten laste van Frans van Mulken' weduwe, betaald tot 18 thermidor jaar 6 (5 Aug. 1798); 100 gld. ten laste van erven Peter Houben, wiens vrouw nog in leven is; eveneens 100 gld. ten laste van Peter Houben' weduwe, nog in leven.

Alle kapitalen stonden uit tegen vier per cent. Over het jaar, dat in 1798 eindigde, had de kapelaan volgens bovenstaande lijst slechts rente ontvangen van een kapitaal van 600 gulden; dus slechts 24 gulden. Regelmatig had dit minstens 60 gulden moeten zijn; en zoo alle kapitalen vrij geweest waren ruim 300 gulden. Het beneficie van kapelaan Driessen had misschien den naam een vet beneficie te zijn; doch was het alles behalve zooals uit vorenstaande berekeningen te zien is. Bovendien kon het voorkomen, dat de stichter wel een bemiddeld man was, doch de schuldenaar, waarop hij de stichting verhypotheekte, een arme drommel, zoodat men er schande van kon spreken, als de kapelaan wat sterk op afbetaling van achterstalligen intrest aandrong. De inkomst der boeken en die der werkelijkheid konden aldus aanmerkelijk verschillen.

Wat na de fransche revolutie, bij den terugkeer van normaler omstandigheden, van de stichting over was, zouden we misschien uit het Fundatieboek kunnen besluiten, dat alle onder nummer 1—3 en 5 genoemde kapitalen aangeeft. Dit is echter een slechte maâtstaf, omdat we niet weten, hoe de andere gelden misschien aan de kapelanie tot voordeel geweest zijn. Goede zielen hebben in elk geval voor aanvulling gezorgd. In het Doopboek van Stein: 1794—1841 (20) vonden we vooraan een nota. Daaruit leeren we, dat Catharina Beckers in 1825 haar huis, tuin, weide en akkers aan de kapelanie liet. Daar haar huis oud en versleten was, verkocht het kerkbestuur van Stein, met verlof van den bisschop, deze nagelaten goederen en kocht in plaats daarvan den kapelaan een ander huis. De kapelaan was verplicht daarvoor jaarlijks vier gezongen Missen te celebreeren. Het is ons niet bekend of ook ergens officieel daarvan nota gehouden is; het Fundatieboek vermeldt niets hiervan. De fundatielijst vermeldt vijf H. Missen voor Francis van Mulken en zijn vrouw Catharina Beckers. Verdere gegevens omtrent de Kapelanie hebben we niet kunnen ontdekken. We bepalen ons verder nog tot een enkel woord over de kapelaans, voor zoover onze gegevens reiken.

(Wordt vervolgd). A. MUNSTERS M.S.C.

1) Men vergelijke de Registers der Kerkvisitaties van het Bisdom Luik, waartoe Stein praktisch behoort heeft tot het eerste kwartaal der 19e eeuw. Deze registers worden bewaard op het Bisschoppelijk Archief. Voor bovenstaande gegevens, zie: Register van 1671.

2) Zie: Fundatieboek bl. 2.

3) Op 31 December 1835 had Stein 1586 inwoners: vgl. Verslag Gemeente Stein, 1931—1935, bl. 22. Behalve eene geringe vermeerdering door bevolkingsaanwas moet men, voor een halve eeuw vroeger, ook Maasband ervan af tellen, dat tot Leuth, Eijsden en Vucht behoorde.

4) Volgens den „Nieuwen Ruremontschen Almanak" van het jaar 1732, bedroeg één pattacon, volgens de reductie van het jaar 1698: 2 gulden 8 stuiver (brabants). Volgens dit Steinsche Gichtregister van 1779—1790 en volgens een akte, die op deze zelfde stichting betrekking heeft, bedraagt het pattacon thans vier gulden

(zie: fol. 144 r.). Elders in dit register wordt gezegd, dat een fransche kroon gelijk is aan: 1 pattacon en 2 schillingen, min 10 orth (zie fol. 174 v.).

5) Het sterfjaar van Marg. Goossen is ons onbekend; haar jaargetijde valt op 14 December; voor dat Johannes Goossen, vgl. Doop- Huwelijks- en Doodenregister van Stein van 1708—1793, op genoemden datum (Parochiaal-Archief te Stein).

6) Voor dit testament, zie: Gichtregister 1779—1790 fol. 131r—133v.; Fundatieboek bl. 1—5; Inkomstenlijst.

7) Zie: Gichtregister 1779—1790 fol. 134r—138r; Fundatieboek bl. 6—9. In het gichtregister vindt men afzonderlijke akten voor de overdracht van obligatiën, hypotheken en landgoederen; het fundatieboek behandelt alles als één beschikking.

8) Zie: Gichtregister 1779—1790 fol. 138r—139r; Fundatieboek bl. 10—12.

9) Zie: genoemd Kerkelijk register van Stein op genoemden datum. Deze Peter Slotmakers was reeds ziek in Sept. 1781. Dat is de reden waarom wij aannemen, dat hij het moet zijn, die in Febr. 1782 sterft. Er is n.l. nog een andere Peter Slotmakers, echtgenoot van Catharina Gubbels, die gestorven is op 11 November 1784. Deze zou het evengoed kunnen zijn; doch ons christelijk medelijden beweegt ons te denken, dat de zieke eerder gestorven is als de gezonde en de eerst gestorvene dus ook de testamentmaker is. Het kan anders zijn!

10) Zie: Gichtregister fol. 139r—140r.
11) ib. fol. 140r—141v.
12) ib. fol. 141r—142v.
13) ib. fol. 142v— 143v.
14) ib. fol. 143v—144v.
15) ib. fol. 144v—145r.
16) ib. fol. 145r— 145v.
17) ib. fol. 154r—154v.
18) Zie: Fundatieboek bl. 13—14.
19) ib. bl. 15.
20) Dit wordt bewaard in het Parochiaal Archief te Stein.

TESTAMENT VAN ELISABETH VAN DEN BERGH, WEDUWE VAN DEN MEDICINAE DOCTOR CHRISTIAAN THEODOOR MICHIELS.

Medegedeeld door Jan Verzijl.

De familie Michiels, thans voortbloeiende in twee takken, onder de benamingen Michiels van Kessenich en Michiels van Verduynen, stamt uit Horst.

De oudste bekende stamvader dezer familie is Leonardus Michiels of Michaëlis, die in 1653 huwde met Catharina Scheimans.

Uit dit huwelijk werden zes kinderen geboren, o.a. een zoon Michaël, (ged. te Horst 11 Nov. 1661), die door zijn op 2 Mei 1682 gesloten huwelijk met Wilhelmina Janssen, dochter van Dirk Janssen en Barbara Mylders 1), voor zijne nakomelingen recht verkregen heeft op de studiebeurzen, gesticht door Joannes Mulders of Molitoris, pastoor te Oirloo bij Venray 1604—1663 2); en diens neef Christiaan Mulders of Molitoris, pastoor te Moll bij Turnhout 1677—1701 3).

Diens oudste zoon Christiaan Theodoor Michiels (ged. te Horst 11 Mei 1683) vestigde zich als geneesheer of Med. Doctor te Venray, waar hij 3 Mei 1707 huwde met Elisabeth van den Bergh (van den Berge of van den Bergen), ged. te Venray 29 Jan. 1687, dochter van Petrus en Maria Maes.

Waarschijnlijk komen deze van den Bergh's uit Hal, eene bekende bedevaartsplaats in België (Zuid-Brabant) 1).

Uit dit huwelijk werden van 1708 tot en met 1723 te Venray elf kinderen geboren, waarvan het derde Hendrik Caspar Michiels (ged. te Venray 19 Juli 1710), eveneens Med. Doctor en Doctor Juris zich te Eindhoven vestigde, waar hij 18 Sept. 1732 huwde met Maria van Moorsel, (ged. Eindhoven 9 Mei 1708), dochter van Theodorus en van Maria van Mierlo. Hij werd te Eindhoven begraven 8 Feb. 1743; en zijne weduwe 12 Aug. 1763. 4)

Elisabeth van den Bergh maakte te Venray op 13 Aug. 1750 als weduwe haar testament, dat op 20 Dec. 1755 door haar aan de schepenen Jan Ruttée en Oswoldus Liefkens werd ter hand gesteld, in tegenwoordigheid van den secretaris Joannes Ruttée en door dezen laatsten geregistreerd.

Dit testament, met codicille van 20 Dec. 1755 werd op 17 Mei 1764 te Venray geopend in tegenwoordigheid der naaste bloedverwanten door de schepenen Oswald Theodoor Liefkens en Derick Verbeeck en mede in presentie van den secretaris Joannes Ruttée. 5)

De inhoud ervan laat ik hier in extracto volgen.

Zij wenschte begraven te worden in de parochiekerk van Venray ,,tegens over den autaer van O.L.V. ter noodt, neffens de plaestse daer mynen man zaliger is begraeven''.

Tot lafenis van hare ziel moesten op den dag der ,,begraeffenisse ende beganckenisse'', die op den achtden dag daarna zou gehouden worden, alzulke solemneele zingende missen en andere officiën voor de overledenen worden gedaan, als voor haar overleden man waren gedaan.

Op den dag der begrafenis moesten twee malder rogge tot brood gebakken en aan de armen uitgedeeld worden, wie ook twee malder rogge op den dag der begankenis (uitvaart) tot brood gebakken en insgelijks aan de armen uitgedeeld worden.

Daarenboven op den eersten bekwamen dag na haar overlijden tot lafenis van hare ziel een solemneele lijkdienst gehouden worden bij de Eerw. Paters Minderbroeders, zooals voor haar man en dochter zaliger ook was geschied.

Alsnog moesten tot gelijke lafenis van hare ziel aan-

stonds na haar overlijden gelezen worden 150 missen door de parochie-geestelijken en 350 door de Eerw. Paters Minderbroeders.

De interest van een kapitaal van zes honderd gulden Hollands moest genoten worden door den geestelijke ,,welken bedient het broederschappe der geloovige sielen in de parochiaele kercke alhier'', mits daar tegens alle weeken eens lezende eene mis tot lafenis van hare ziel, die van haren man, kinderen, zijne en hare ouders.

Verders legateerde zij aan genoemde broederschap 100 guldens, aan de parochiale kerk te Venray 50 en aan de armen 50, aan de parochiale kerk te Horst 50, en aan de armen aldaar 50 gulden, alles Hollandsche munt.

Aan hare dochter Maria Anna, Religieuse in 't kloos-ter Maria-Weide te Venlo, legateerde zij den interest van een kapitaal van 1200 rijksdaalders Cleefs of 2400 guldens Hollands tot laste van den Vrijheer, en Vrijvrouwe van Mirbach, waarvoor was verbonden derzelver derdendeel in de groote tiende tot Wanssum, om de interest naar testatrice's overlijden, door genoemde dochter genoten te worden, en na haar dood zou het kapitaal aan de kinderen van haar broeder zaliger verblijven.

Ten slotte benoemde zij tot voogden der kinderen van haar zoon zaliger, in geval zij bij haar overlijden nog niet mochten meerderjarig zijn hun moederlijken oom Hendrik van Moorsel en haar neef den procureur Johan Michiels en bij hun overlijden, vóór haar, respective een anderen moederlijken oom derzelver kinderen, en haar neef Arnold Verblackt.

In een codicille bepaalde zij verder:

Dat hare dochter Maria Anna, Religieuse in 't kloos-ter Maria Weide te Venlo haar leven lang na haar testatrice's dood zou hebben en genieten de interest van 't kapitaal ad 1200 Rijksdaalders Cleefs, staande tot last van den Vrijheer van Mirbach; verder dat na den dood van deze dochter, van het genoemde kapitaal tot lafenis van hare ziel te bekeeren, nog zou gevolgd en uitgekeerd worden een jaar interest zonder meer.

Haar dienstmeid Aldegonda Stroucken zou voor hare trouwe diensten, na testatrice's dood, uit hare goederen hebben en genieten gedurende haar leven lang en verder niet, alle jaren een malder rogge, en dertig pond boter; verder zou zij hebben ,,mijns testatrice bedde hetgheene ick altijt selffs gebruijck hebbe, mit het deckbedde, en den hooffpulff, mit twee kussens en twee deekens, twee paer middelmatige stevige lakens, en twee paer custiecken, item den dennen kast staende in de keucke.'' Alleen als zij bij haar in dienst zou blijven.

Na haar dood zouden door de Paters Minderbroeders nog gelezen worden 500 zielmissen.

Tot mombers der kinderen van haar zoon en executeurs van haar testament benoemde zij in plaats van den advocaat Michiels te Gelder en Hendrick van Moorsel te Eindhoven, welke zij ,,demitteerde'' en ontsloeg ,,uijt oorsaecke van hunne verre affwesentheijt en menighvuldige occupatiën van hunne eijgene affairen'' Arnoldus Verblackt en Jan van Moorsel.

Dit codicil werd behalve door testatrice, onderteekend door G. A. van der Grabben en J. J. Lambotte als getuigen.

Doctor Theodoor Christiaan Michiels en zijne vrouw Elisabeth van den Bergh woonden in de Hofstraat te Venray in een ,,groot huijs, met moeshoff en stall met weijde daer neffens schietende'', welk huis bij deeling in dato Eindhoven den 8 Januari 1766 aan hun kleindochter Maria Elisabeth Michiels was toegevallen.

Deze laatste verkocht het huis op 26 Sept. 1775 voor scholtis en schepenen van Venray, mede met toestemming van haar man den Heer ,,Henri Joseph Milliard openbaer coopman en borger binnen de stad Maestricht, en schouth der heerlijckheijd en bancke Berg'', aan den Venrayschen secretaris Lambert Verblackt. 6)

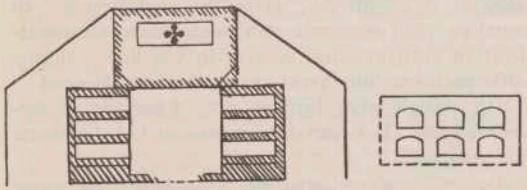
1) Volgens mededeeling van wijlen M. J. Janssen, pastoor te Meerlo, d.d. 5 Sept. 1929. — Haar doopakte vond ik te Horst niet.
2) Jos. Habets, Limburgsche Studiebeurzen. (Venlo 1881), blz. 75—76.
3) als voren, blz. 76.
4) Jac. Heeren, Genealogie van Moorsel in „Taxandria" XXXVII (1930), blz. 29.
5) Protocol van Testamenten. Venray 1750—1773, fol. 274—283.
6) Protocol van Overdrachten. Venray 1766—1781, fol. 428—431.

EEN DOODENCRYPTE ONDER DE SITTARDSCHE ST. MICHIELSKERK.

In het archief der Sint Michielskerk te Sittard bevindt zich een in 1829 door Augustin Dunckel vervaardigde plattegrond dezer kerk met aanduiding der zich aldaar bevindende graven 1). In het priesterkoor vóór het hoogaltaar is de ligging aangegeven van een ,,Doodenkelder of Catacombe voor de Priesters alleen.'' Zij bevat twaalf grafplaatsen en de ingang schijnt gedekt te zijn door een zerk met het opschrift: J. Lux dedit 1737.

Op 11 September 1939 stootte men bij het graven van

een verwarmingskelder, rechts van 't hoogaltaar ter diepte van enkele meters onder den kerkvloer, op een vierkant blok metselwerk. Toen een der hoeken er afgeslagen werd, ontstond een opening, waarbij bleek dat men hier met een graf te doen had, immers een vrij gaaf geraamte lag met de voeten naar den buitenmuur der kerk in een overwelfde ruimte.

Plattegrond Zijwand

Doorsnede

Op 13 September werd de geheele achterwand van het blok verwijderd, waarbij twee lagen van telkens drie grafnissen te voorschijn kwamen. De drie bovenste bevatten resten van gebeenten, de onderste waren met aarde gevuld. De graven rechts en links waren reeds eerder van de andere zijde opengebroken. Dit was geschied vanuit een in de lengte-as der kerk liggenden, inwendig gepleisterden, overwelfden kelder, die in den tegenoverliggenden wand soortgelijke nissen vertoonde. De situatie is dus ongeveer als op bijgaande schetsen aangegeven. In de graven werd, behalve beenderen en resten van vergane planken, niets aangetroffen, hetgeen mede aan den hoogen vochtigheidsgraad van den kelder te wijten was.

Het bleek niet mogelijk na te gaan of de op Dunckel's teekening aangegeven zerk zich nog onder den tegenwoordigen kerkvloer ter plaatse bevindt. Wel werd waargenomen, dat het hoogaltaar, met inbegrip van het houten suppedaneum, op een zware fundeering van meerdere meters diepte rust, die beneden uit mergel en hooger uit baksteen gemetseld is.

De ondergrond bestaat uit vette, vochtige klei. Onder den kerkvloer ligt een 40 à 50 cM dikke laag aarde met puin, dat wellicht van de voormalige Gasthuiskapel afkomstig is, welk puin o.a. scherfjes lichtgroen vensterglas bevatte. Uit andere sporen viel af te leiden, dat ter plaatse steenen gebakken zijn, hetgeen een mededeeling uit het Chronicon van het voormalige Dominicanenklooster bevestigt.

Ten behoeve van den verwarmingskelder werd een doorgang gebroken door de fundeering der koorsluiting. Deze muur was ongeveer 1½ M. dik, en opgetrokken uit afwisselende lagen baksteen en mergel. Zelfs de electrische boormachine der afdeeling Nederlandsche genietroepen, die in de voorm. kloostergebouwen gelegerd waren, en die hun hulp welwillend ter beschikking stelden, had moeite deze oude muren te doorboren.

Onder 't koor der St. Helena-kapel van 't voormalige Dominicanessenklooster St. Agnetenberg schijnt een soortgelijke doodenkelder te bestaan. Een groote zerk met opschrift zou daar volgens mededeeling van personen, die den ouden toestand gekend hebben, onder den tegenwoordigen vloer voor 't hoogaltaar liggen. Waar de kapel van den St. Agnetenberg een verkleinde copie van de St. Michiel is, lijkt deze veronderstelling niet onwaarschijnlijk, al zal slechts een onderzoek ter plaatse dit vermoeden afdoende kunnen bevestigen.

Sittard. Drs. J. J. M. TIMMERS.

1) Een copie dezer teekening, van de hand van wijlen J. S. Kentgens, bevindt zich in 't Museum Het Land van Sittard. Dwars onder de kerk stroomt de (overwelfde) Geleenbeek. Behalve de nog te bespreken doodencrypte bevonden er zich de volgende graven: aan de Evangeliezijde, Dni Receptoris Lambertz, Familia De l'eau, Elisabeth Paes, Familia Linden, Wijnandi Rutten, Familia van den Dijk, Familia Bex, Familia Petri Burgens, Familia Theodori Bellen, Catherina Custers Vidua, Rutgeri Hamers et Dionysii Arnolds, Familia Francisci Schouten, Familia Wetsels, villici in Waterschleide, Familia Huberti Nijbelen et Jacobi Salden, Familia Adami Donners et Familia Gerardi Sloun et Catharina Stevens Conjugum; aan de Epistelzijde, Familia Bruggen et Hamers, Familia Werden, Familia Dolmans, Familia Joannis Strijbos, Familia Caroli Bringberg, Familia Joannis Leurs, Familia Petri Schutten, Familia Baggen, Familia Joannis Mathiae Custers et Catharinae Dreissen, Familia Petri Stockmans et Gerardi Stevens, Familia Lamberti Martens, Familia Jois Noyen, Familia Wilhelmi et Elisabethae Streukens. Tevens bevindt zich vóór 't zijaltaar aan de epistelzijde een grafplaats gemerkt G.K.

RAPPORT OVER BORN, SITTARD, SUSTEREN EN ANDERE PLAATSEN.

Zooals men weet had Philips van Bourgondië zich voorgenomen de landjes van Overmaas uit de verpanding los te koopen.

Hij heeft dit gedaan niet uit eigen bronnen, zooals wel eens wordt beweerd; kreeg de landjes van Overmaas evenmin, omdat Johanna van Brabant ze niet meer wist te redden, maar op kosten van dezelfde Johanna. Het stelligste bewijs hiervoor is wel de volgende afrekening, die zich bevindt in de *Chambre des*

Comptes in het *register van den ontvanger generaal* uit 1398 in het Rijksarchief te Brussel.

Voor de afgeloste landjes was zij schuldig aan Philips 22000 oude schilden.

Deze werden hem terugbetaald op de volgende wijze : in geld	3269	2/3
voor de opgetrokken homages in Overmaas 3650 fr.	3011	10g
gegeven voor aflossing van Millen Gangelt Vucht aan Mevr. van Cranendonck	5500	
wegens haar aandeel in de winst der munt van Vlaanderen, Brabant en Rualmes, die zij samen exploiteerden	1640	16½
bleef nog schuldig	8596	8g

Deze laatste som betaalden de gebr. Arend le Froye, bankiers voor haar aan Philips op 30 Mei 1398.

Verder had Philips heel wat geld in Overmaas gekregen door beden en leeningen, te veel om hier te specificeeren. Eindelijk zijn de inwoners haast tot revolutie overgegaan, omdat zij eeuwig in oorlog waren wegens de aldoor durende weigering van Philips om wat ook te betalen.

Voor Overmaas was hij finantieel wel de minst bekwame, die er ooit het bewind in handen had.

Toen de erfenis van Born vrij kwam, had hij er ook al oog op en liet zich het hier volgend rapport opmaken. Het bevindt zich te Brussel in de Charters van Braband, Limburg en Overmaas als No. 7186 en is gedateerd uit 3, 10, 1400. Ik zal er enkel de afkortingen voluit van schrijven.

Come vous avés entendu que le fils de conte de Salmes, auquel fils tous les chasteaulx, villes et terres, que tenoit le seigneur de Borne darrain trespassé sont éscheus, a desia iceulx engaigiés pour environ la some de 12000 fr, et que se vous vouliés faire traittier a lui, et lui paier la dite some pour la rendre a celui ou a ceulx, de qui il l'a receue, vous vous cheurriez bien du demourant avec ledit fils, et que vous ariés, pour bien peu de chose oultre ladite some, tous les dis chastels, villes et terres, qui bien valent par an, come aucuns dirent, de 4600 fr, dont les aucuns d'iceulx chasteaulx et villes sont tenus de l'église de Liége, et les autres sont franc alleu.

Et vous mandez que nous enquerons et sachons, le plus diligenment secrètement et justement, que nous pourrons, la valeur et revenue par an des diz chasteaux villes et terres, et aussi l'estat d'icelles, quelles forteresses se sont, le nombre d'icelles et de qui elles sont tenues, et se (si) mestier estoit ; que nous parlissient a Guille de Sombreffe, votre chastellain de Wassenberghe, auquel vous escripsiez, pour ce qu'il vous en parla darrainment (dernièrement), quant il fu pardevens vous, et que nous sachient par les meilleures voyes et moyens, que nous pouviens, pour combien vous auriez lesdis chasteaulx, villes et terres oultre ladite engaigière, se vous estiez conseillié d'y entendre et tout ce que fait en auriens, avec votre avis sur ce, vous vous rescripseriens au plus brief que nous pourriens . . .

Sur quoy vous plaise savoir, tres redoubté seigneur que incontinent icelles lettres receues, et veu le contenu, nous avons mandé aucuns, qui en povoient savoir, pour venir secretement pardevens nous, et tant que, du premier point contenu en vos dites lettres, touchans la valeur, nous avons trouvé que icelle terre peut valoir par an 1400 Malders de soile, mesure de Treit, dont chacun malder peut valoir, selon le cours des blés l une année aidant l autre, 12 s paris, monnoye de France — en avoine 600 malders, dont chacun malder peut valoir aussi 8 s paris, monnoye dite, — cappons 1500, dont la pièce peut valoir 4 blancs de Roy — en deniers heritables (erfrenten) 700 florins de Rin, — en pêscheries et bois, pardessus le bois que on art (brandt) es forteresses et en pastures, environ 200 florins de Rin — et en forfaitures et explois de justice, environ 200 florins par an.

Et tant que les charges (uitgaven), ainsi que povons entendre et apercevoir, montent par an 646 florins, tant a vie (lijfrenten) come a rachat (aflosbare renten), qui seroient a rachater pour 6400 fr.

Si (verder) come le demysel (heer) de Haren a presté sur iceulx chasteaulx, villes et terres 10000 florins de Rin. Et il est plage (borg) pour le seigneur de Borne, pardessus ceste some (de 10000) vers le comte de Clève de 3400 escus viés, et encor en plusieures lieux bien de 3000 flor. de Rin. Et pour icelles somes de deniers se sont obligiés vers ledit demisel de Haren toutes les villes et terres dessus dites.

Et aussi tient la ville de Sittart l'assise (accijns, omzetbelasting) sur toutes denrées, que on y achate, vent ou despense en icelle, qui bien vault par an 1000 florin de Rin, qui appartient au dit seigneur de Born, mais les habitants d'icelle ville ont vendu long temps ; a pour le seigneur acquit de ses charges sur icelle ville, certaines rentes a vie a plussieures personnes, que ils paient encores d'an en an. Et pour eulx de ce relever, ils ont ladite assise en aide jusqu'a ce que icelles rentes

a vie seront quittiées. Et plus oultre ne peuvent les diz habitans vendre sens licence du seigneur.

Et tant que de l'estat des chasteaulx, villes et terres dessus dites: Il y a le chastel de *Borne* avec une petite villette estant audevant icelui, qui est bons et forte maison et assise en bien forte place, mais est ruyneuse et maisement retenue de réparations. Et est tenue du conte de Los, appartient a l'église de Liége. Et ont accoustumé les habitans d'illec de donner chacun an a leur seigneur 150 florins de Rin.

Item il y a le ville de *Sittart*, qui est bonne, forte et belle ville marchande et bien peuplée. Et appartient en la chastellerie de ladite ville 5 villages, estans environ icelle, qui sont taillable au seigneur, lesquels par le consentement et voulenté du seigneur sont prestés aux habitant d'icelle ville pour les taillier (belasting opleggen), affin de eulx aidier a supporter les rentes a vie, dont mention est faite cy devant — qui bien valent par an 700 florins de Rin, Et, les rentes passées, ils retourneront au seigneur avec les 1000 florins dessus nommés.

Et est tenue icelle ville de Sittart d'ancien temps d'un duc de Brabant, mais elle souloit estre a un seigneur de Fauquemont (in leen); lequel avoit plussieurs enfans. Et après son trespas l'aisné fils la donna a son mainstre (jongere) frère, qui la receupt de lui en fief. Et ainsi est elle depuis toudis tenue en fief de Fauquemont.

Excepté un peu de temps, que le seigneur, qui ores (pas) la receue en fief de Ma Dame de Brabant (Johanna van Braband).

Item il y a une ville fermée, appellée *Susteren*, qui souloit estre, ainsi que dit est cy-devant, audit seigneur de Fauquemont. Mais pour le temps que le duc de Brabant fist guerre audit seigneur de Fauquemont, et mist siège devant icelui Fauquemont et le gaigna, ledit seigneur de Fauquemont, affin que ledit duc de Brabant ne meist le main a Susteren, come l avoi fait a Fauquemont, le transporta en mains d un conte de Gueldre, qui pour lors estoit. Lequel le tint 7 mois. Et après ce que le paix fu faite entre les dessusdis, ledit seigneur de Fauquemont requist et ravoit la dite ville et ainsi elle revint a Fauquemont.

Et ainsi en a le seigneur de Borne, come hoir de Fauquemont, toudis depuis joy et possidé jusques au trespas de messire Reynart de Borne, derrain trespassé de qui les chasteaulx, villes et terres eschuerent au frère du seigneur de Borne, qui est a présent aisne fils du conte de Salme, et le tint environ 5 ans.

Dedens lequel temps le duc de Guelre demanda a voir la dite ville de Susteren, come a lui escheue par le mort dudit messire Reynart de Borne, disant que ou temps, que le conte de Guelre, qui avoit tenu ledit Susteren, le rendi au seigneur de Fauquemont, certain édit et accort fu fait entre eulx que, se (si) ledit seigneur de Fauquemont et de Borne mouroient sens laissier de leur corps hoir masle, que ladite ville de Susteren retourneroit audit conte et a ses successeurs.

Mais point n en monstra aucunes lettres ne escriptures sur ce faites, que tant seulement par paroles.

Mais, ainsi que nous entendons, pour le temps, que le fils du conte de Salme, prédécesseur et frère de celui qui devint seigneur de Borne, firent paroles entre eulx que le duc de Guelre, parmi ce que le seigneurie de Borne lui feroit homage de la dite ville, s en tendroit pour content atant. Mais ledit frère de Borne ne le fist point, mais trespassa, et par ainsi est demouré la chose. Mais bien en a fait ledit duc requerir au seigneur, qui est a présent.

Et nous semble ainsi que sentir povons, se aucune vent en estoit faite, le conte de Spanem n est le plus prochain hoir descendant de Fauquemont, dont la terre de Borne est d ancien temps descendue

Et en avons parlé avec ledit Guille de Sombreffe, comme escript nous avez. Et avons tenti que le duc de Gueldres y met moult tres gant payne, ouvertement et secretement, de l avoir s il peut en aucune manière. Et doit venir ledit sire de Borne briefment par deca, et doubtons que ce soit pour cette cause.

Et certainement se (si) le duc de Gueldres les a eu acquert en ausune manièr, tous vos pais de pardeça en seront entièrement clous, gastés et destrui. Car c est le meilleur et la plus belle place, que on puisse trouver es parties de pardeça pour vous, et pour aidier et soustenit vos autres pais de pardeça.

Et se vous pensez et avez plaisir de l'avoir, il conviendra que vous vous en delivrez sens long avis. Car sens faute ledit duc de Gueldres les aura s'il peut, quoyque lui doye couster; ainsi qu'il eut et acquis Randerode; et tout que de ce vous en paierriez plus que l'engaigière ne monte, de ce que nous ne povons savoir par de ce, mais certainement notre avis est que pour un peu, qu'il vous pourroit plus couster oultre votre pensée, que vous ne laissiéz point en aucune manière, que vous ne le aiez.

Philips heeft het niet gekocht. Denkelijk bij gebrek aan geld of tenminste aan tijd om de som ergens te vinden. † E. A. RUSSEL.

BOEKEN- EN TIJDSCHRIFTENNIEUWS.

Mede ter bevordering van de Limburgsche heemkennis zijn twee werkjes verschenen, die elk op eigen wijze dit doel op gelukkige wijze nastreven.

Het eerste, van de hand van *A. J. Toussaint*, *Avonturen in het land van Rode* (153 blz. Uitg. Peters, Lutterade) is, zooals de ondertitel aanduidt, een geschiedkundig leerleesboek voor de hoogste klassen van de lagere scholen en het voortgezet onderwijs en zal meer geschikt zijn voor de laatste dan voor de eerste soort genoemd onderwijs.

De samensteller, de heer A. J. Toussaint weet op zeker voor de jeugd boeiende wijze de avonturen van den kloosterknecht Nand der abdij Rolduc te vertellen. Vanzelfsprekend mogen wij geen bijzondere eischen van artisticiteit aan stijl en compositie der verhalen stellen. Dit was ook niet het doel van den schrijver. Zijn streven was een voor de jeugd aantrekkelijk verhaal over het oude Kloosterrade te geven. En hier is hij ook ten volle in geslaagd. Zijn stijl is eenvoudig en het verhaal is daardoor voor de jeugd gemakkelijk te begrijpen.

Zonder hinderlijke opzettelijkheid heeft hij vele leerzame historische gegevens in de avonturen van den kloosterknecht verwerkt. Om inhoud en streven verdient dit verdienstelijke en overigens ook goedkoope boekje een ruime verspreiding, ook buiten schoolkringen !

Een tweede werk, dat in verband staat met de heemkennis in onderwijzerskringen, heeft bijna gelijktijdig het licht gezien. In samenwerking met de heeren J. G. Hoens (wiens vader reeds een veertigtal jaren geleden de belangstelling voor de geschiedenis in ruimer kring heeft aangekweekt) en J. M. Ramaekers heeft de heer H. A. Beaujean thans een *Geschiedenis van Limburg* (bij denzelfden uitgever Peters te Lutterade; 187 blz.) samengesteld, die — zooals het in het Voorwoord heet — ,,de hoofdzaken van de Limburgse historie behandelt en de(n) onderwijzer(es) de stof geeft, die bij 't geschiedenis-onderwijs kan ingelast worden of als uitgangspunt kan dienen''. Uiteraard brengt deze Geschiedenis van Limburg ons niets nieuws, of het moest zijn de wijze van samenstelling. Wanneer wij nl. het werk vergelijken met b.v. de in 1934 uitgekomen, gelijknamige *Geschiedenis van Limburg* van onzen bekenden Limburgschen schrijver M. Kemp valt bij het werk van Beaujean op de groote hoeveelheid van vaak kleine wetenswaardigheden tegenover de goede synthese van het nog veel te weinig geraadpleegde werk van den vooral literair zoo begaafden Kemp. Wel moeten wij voorop stellen, dat Beaujean in zekeren zin een moeilijke taak had. De toch al reeds zoo gecompliceerde geschiedenis van ons gewest comprimeeren in een schets van 187 blz. en daartusschen voor iedere plaats nog zoo veel mogelijk historische gegevens vlechten, opdat zooveel mogelijk plaatsen in een of ander verband vermeld en gekend worden, is een zeer precaire methode van geschiedschrijving. Doch deze was door het eenmaal gestelde doel: de bevordering der heemkennis door vermelding van talrijke locale historische gegevens, in zekeren zin wel geboden.

Met prijzenswaardige voortvarendheid heeft zich dhr. Beaujean van zijn taak gekweten en haar op verdienstelijke wijze vervuld. Het zou ons wel niet moeilijk vallen tusschen de talrijke historische feiten en concreetheden, die Beaujean verzameld heeft, een aantal onjuistheden te vinden, te beginnen met de eerste regel, waarin schrijver zegt, dat ,,op zijn minst 3000 jaar voor het begin onzer jaartelling'' Limburg reeds bewoond was of te beginnen met de ongelukkige weergave van de kleuren van den leeuw in de kwartieren van het Limburgsche wapen achter de pagina der literatuur-opgave. Doch deze en andere onjuist- of onvolkomenheden zijn bij een herdruk van dit werk te veranderen. Over de indeeling en groepeering der stof zal men met den schrijver wel in verschillende opzichten kunnen verschillen, evenzeer als over de aandacht, die hij in niet altijd even groote mate aan problemen van gelijk belang besteedt. Voorts hadden wij schrijvers visie op de Hervorming en de Fransche Revolutie gaarne wat ruimer gezien. Hiervan worden te zeer de schaduwzijden belicht.

Doch dit alles neemt niet weg, dat de heer Beaujean zijn moeilijke taak om een gecomprimeerde geschiedenis of liever schets eener geschiedenis van Limburg te schrijven op verdienstelijke wijze heeft ten einde gebracht en zich daartoe ook veel moeite heeft getroost.

Hierdoor heeft hij duidelijk blijk gegeven van zijn activiteit voor het zoo noodzakelijke werk der heemkunde, welke door dit boek zeker bevorderd wordt, te meer daar deze rijkelijk geillustreerde geschiedenis reeds een ruime verspreiding gekregen heeft.

Bij de drukkerij *Ern. van Aelst* te Maastricht is thans een herdruk verschenen van het goed verzorgde

werkje van *Pastoor Ad. Welters: Legenden van de Sterre der Zee*. Wij vermelden dit werkje vanwege het feit, dat het reeds als een zooveelste nummer te beschouwen is van een reeks dergelijke werkjes, die door den drukker-uitgever Ernest van Aelst typografisch goed uitgevoerd en verzorgd zijn.

Waar wij bij een andere gelegenheid nl. in het Januari-nr. 1939 van *Bibliotheekleven* gewezen hebben op de bijzondere typografische activiteit van twee andere meester-drukkers hier ter stede nl. Ch. Nypels en A.A.M. Stols, meenen wij dit thans — mutatis mutandis natuurlijk — voor deze reeks te mogen doen van den drukker-uitgever Ernest van Aelst. Bij dezen drukker zijn in chronologische volgorde in bedoelde reeks verschenen: *St. Servaaslegenden* door *Fons Tuinstra* met teekeningen van *Hub. Levigne* (Maastricht, 1934), *De Lieve Vrouwkes van Limburg* door *Ad. Welters* met teekeningen van *Jeanne Hebbelijnck* (Maastricht, 1937), *De Lieve Vrouwkes van Brabant* door *Jehan Kuypers* met penteekeningen van *Jan Hul* (Maastricht, 1938), *De Legenden van St. Lambertus* door *Ad. Welters* met teekeningen van *George Tielens* (Maastricht, 1938), *Het Wees Gegroet in twaalf Tafereelen* met afbeeldingen naar bekende oude meesters (Maastricht, 1940) en de *Legenden van de Sterre der Zee* door *Ad. Welters* met platen en sierletters van *George Tielens*, welk laatste werkje eigenlijk een herdruk is van een uitgave van 1930.

In het eerstgenoemde werkje worden de *St. Servaaslegenden* door den schrijver Fons Tuinstra op ongedwongen en natuurlijke wijze weergegeven. Tuinstra's stijl is hier ongekunsteld en van een gelukkige, soms abrupte directheid en beknoptheid. Het typografisch beeld der Garamond-letter sluit zich goed aan bij de teekeningen van Levigne, die een sterk verhalend of dramatiseerend karakter hebben.

De *Lieve Vrouwkes van Limburg*, geschreven door Past. Ad. Welters is een fijn boekje, dat wat typografische verzorging betreft, het beste is, dat er in de reeks is verschenen. De sierlijke, kleine 10-punts-Koch-Antiqua-Letter vormt een fijn geheel met de subtiel-mooie teekeningen van Jeanne Hebbelijnck, die van een kleurvolle teederheid zijn. De letters doen het vooral mooi in de uitgave op wit gevergeerd papier.

Nauw verwant met dit werkje wat inhoud betreft, zijn de *Lieve Vrouwkes van Brabant*. Deze legenden werden verteld door Jehan Kuypers en zijn in stylistisch opzicht het beste van de geheele reeks. Zijn stijl is ondanks een archaiseerende tendens van een frissche oorspronkelijkheid en van een sterk beeldend vermogen. De teekeningen van Jan Hul harmonieeren goed met het typografisch geheel, al doet het blauw en zwart van de teekeningen en letters het minder goed op het ietwat gelige Van Gelder-papier dan het zwart in de Lieve Vrouwkes van Limburg op het prachtig-blank Reedmark-papier.

De *Legenden van St. Lambertus* geschreven door Ad. Welters zijn typografisch het minst mooi. De Cheltonian-letter is te zwaar voor dit genre boekjes; bovendien zijn de krijtteekeningen van George Tielens hier wel wat ongelukkig. Ik begrijp b.v. niet hoe Alpais vanuit haar torenkamer het lichtende kruis aan den horizon om den hoek van den muur kan zien zonder een spionspiegel te gebruiken en het licht van dit kruis op het rechter muurvlak kan vallen (afb. t. o. blz. 45). De sierletters zijn van een flagrante logheid.

Chronologisch volgt in de hier besproken reeks dan: *Het Wees Gegroet in Twaalf Tafereelen* naar afbeeldingen van oude meesters. Door den samensteller zijn de afbeeldingen, toepasselijk op de verschillende deelen van het Wees Gegroet, met zorg gekozen naar werken van van Eyck, Rogier van der Weyden e.a. Het lichtblauw der Koch-Antiqua letter harmonieert op gelukkige wijze met het bijna terra der sierletters en afbeeldingen. De colophon is in rozenkransvorm gezet.

Tenslotte is het laatste in Mei van dit jaar gedrukte werkje van deze reeks een herdruk van een vroegere uitgave, die blijkbaar uitverkocht is. Het zijn de *Legenden van de Sterre der Zee*, evenals de Legenden van St. Lambertus en de Lieve Vrouwkes van Limburg samengesteld door Pastoor Ad. Welters. De gekleurde houtsneden van George Tielens, waarin het zwart de andere kleuren mooi domineert, doen het hier beter bij de vette Cheltonian-letter, die thans niet zoo zwaar lijkt, dan de afbeeldingen in de St. Lambertus-legenden. Ook de sierletters zijn hier niet meer van zoo 'n groote volheid. Mooi is de colophon in den vorm van een zespuntige ster in lichtblauw, overdrukt met een rood stempel van de Sterre der Zee.

Wanneer wij de hier besproken reeks devote werkjes overzien, mogen wij zeggen, dat de drukker-uitgever Ernest van Aelst blijk geeft van liefde voor het mooie, oude drukkers-„ambacht", evenzeer als van een behoorlijk vakmanschap, vakmanschap dat door hem zeker niet zonder smaak en kunstgevoel bedreven wordt. Als zoodanig is ook het werk van van Aelst van belang voor de geschiedenis der Maastrichtsche typografie.

Dr. A. KESSEN.